

Půdorysy domů v zaniklé středověké vesnici Sarvaly ve světle srovnávacího materiálu z českých zemí

JIRÍ ŠKABRADA

Před několika lety byl fond poznatků o středověkých vesnických domech ve střední Evropě obohacen o skupinu půdorysů, odkrytých archeologickým výzkumem ZSV Sarvaly v Maďarsku (Holl—Parádi 1982). Pro české badatele jsou to půdorysy zajímavé i tím, že — jak se domnívám — v nich nejsou žádné podstatné složitosti ani odlišnosti oproti soudobému materiálu z našich zemí. Názory autorů výzkumu jsou však místy odlišné, takže může být zajímavé se touto problematikou blíže zabývat.

Na připojených obrázcích je vždy konfrontován názor autorů výzkumu s navrženou interpretací. Půdorysy jsou uspořádány tak, aby byly typovým způsobem orientovány a byla vždy patrná i situace nejbližší komunikace.

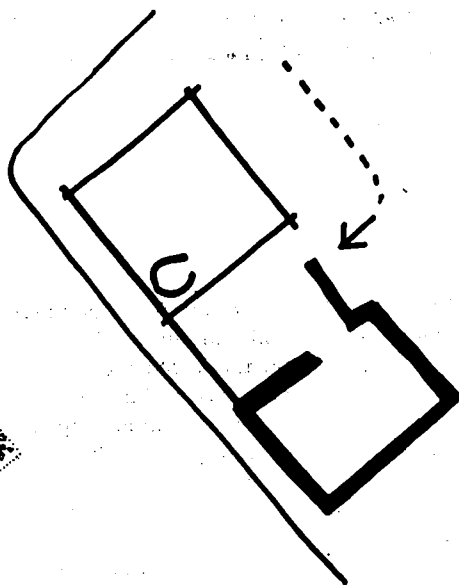
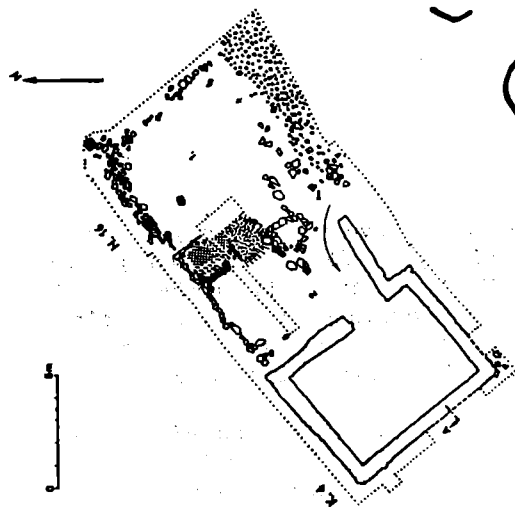
V lokalitě bylo odkryto 12 vícedílných domů s rozeznatelnou strukturou půdorysu. Řídicím prvkem při propojování schématu jádra domů s odkrytou situací je pochopitelně obytná místnost a v ní topeniště, umístěné tak, jak známe snad bez výjimky i ze všech našich vesnických půdorysů 14. století. Pec s ohništěm je tu situována způsobem, který signalizuje existenci buď zcela dymné nebo maximálně polodymné jizby s krátkým dymníkem.

Zcela neproblematické jsou 4 půdorysy (domy 6, 16, 12 a 26), které obsahují právě jen trojdílné jádro komorového typu, ať už měla komora konstrukci rovněž roubenou nebo byla — možná dodatečně — přestavěna jako zděná, více zapuštěná. Dvojice domů 12 a 26 je zajímavá i tím, že — pokud existovala současně — bylo možné přistavovat i k čelní stěně jizby. Přístavby před čelem domu známe z Čech jak ze Svídně, tak z Pfaffenschlagu.

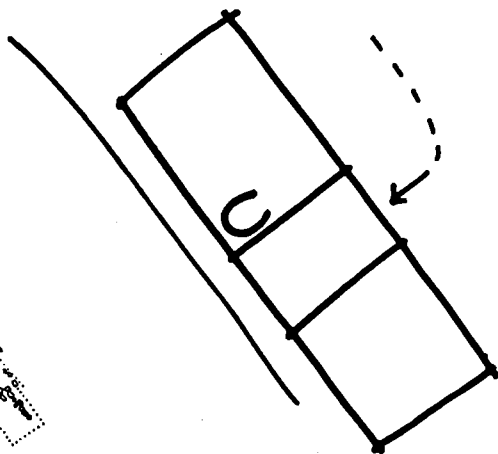
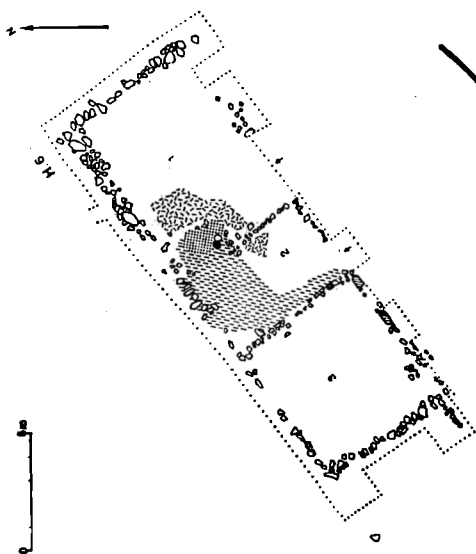
Další tři domy — 8, 10 a 15 — mají více půdorysných dílů, ale trojdílná obytná jádra jsou opět jasná. Dlouhé půdorysy včetně zapuštěných zděných konců se šíjemi známe opět i od nás — ze Mstěnic nebo ze Sezimova Ústí. Ze zbývajících pěti půdorysů lze na dva méně zachované — 9 a 23 — nasadit trojdílné schéma opět vcelku bez problémů, pokud můžeme např. připustit, že absence podezdívky pod roubenou příčnou stěnou nemusí nutně znamenat absenci této stěny. Dům 21 je zajímavý odsazenou polohou a výraznými stopami dalšího, snad výrobního otopného zařízení ve třetím dílu jádra domu.

Poněkud výjimečný je dům 7. Jestliže je interpretace správná, je situován jako jediný kolmo ke komunikaci s odvrácenou obytnou částí, navíc opět ještě s přístavbou před čelem jizby. Jeho celková orientace však v rámci zástavby výjimečná není.

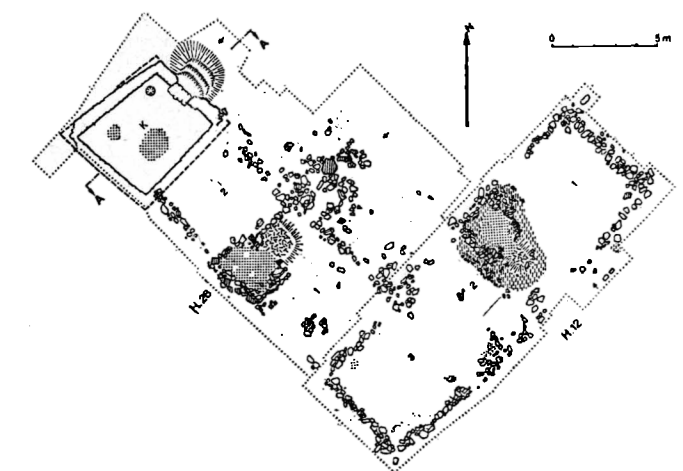
Jediný skutečně nejasný je vlastně půdorys domu 17, opět se dvěma topeništi. Při zápraží má tento dům náznak komunikačního lemu, připomínajícího mladší sloupková či arkádová náspí. Tento motiv, pro středověkou maďarskou vesnici — pokud je nám známo — zatím přímo nedoložený, by snad jediný opravňoval k domněnce o existenci přímých nástupů ze zápraží do jizeb, což autoři výzkumu předpokládají nebo alespoň nevylučují ve více případech (uvážují dokonce vstup do domu častěji přímo do jizby než přes síň). V okolí

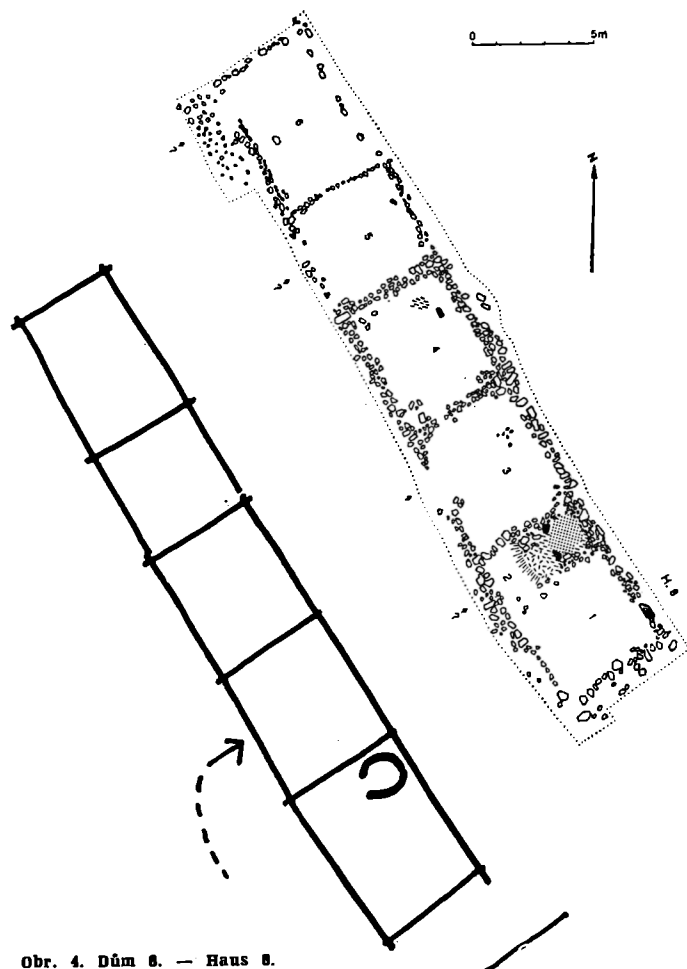
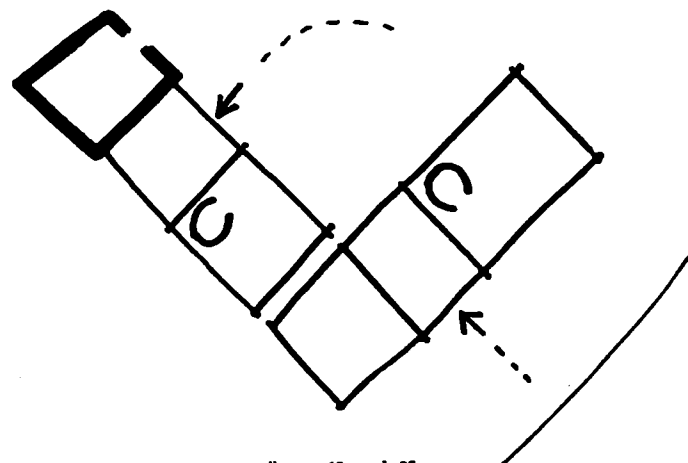
Obr. 2. Dům 15. — Haus 15.

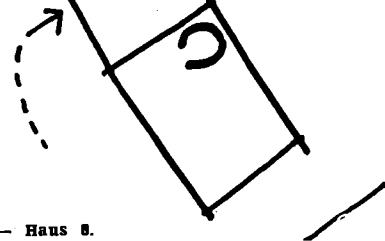
Obr. 1. Dům 6. — Haus 6.

Obr. 3. Domy 12 a 26. — Häuser 12 und 26.

Obr. 4. Dům 6. — Haus 6.

Balatónu, tedy v blízkosti ZVS Sarvaly, se přímý vstup do obytné místnosti (kromě základního vstupu přes síň) vyskytuje u mladších zděných domů právě ve spojitosti se zděným arkádovým náspím (Csukás 1984). Známý je i ze staršího stavitelství dřevěného, z jižnějších ještě teplejších oblastí Chorvatska (Mencl 1980, 582—3). Autoři výzkumu se zřejmě právem domnívají, že v domě 17 byla zachycena složitější situace s přestavbami. Je ostatně s podivem, že při dvou- až třisetleté existenci vesnice nerozrušil mladší vývoj původní půdorysné schéma ve více případech.

Literatura

- Csukás, G. 1984: A Bakony és Balatou — felvidék népi építésze, Ház és ember 2, Szentendre.
Holl, J.—Parádi, N. 1982: Das mittelalterliche Dorf Sarvaly, Budapest.
Mencl, V., 1980: Lidová architektura v Československu, Praha.

Zusammenfassung

Grundrisse der Häuser in der mittelalterlichen Ortsüstung Sarvaly im Licht des Vergleichsmaterials aus tschechischen Ländern

Vor einigen Jahren wurde der Fonds der Erkenntnisse von mittelalterlichen Dorfhäusern in Mitteleuropa mit einer Gruppe von Grundrissen bereichert, die bei der archäologischen Grabung in der mittelalterlichen Ortsüstung Sarvaly in Ungarn entdeckt wurden (Holl—Parádi 1982). Für tschechische Forscher sind diese Grundrisse dadurch interessant, daß sie offensichtlich keine wesentlichen Unterschiede gegenüber dem zeitgenössischen Material in unseren Ländern aufweisen. Die Ansichten der Autoren der Forschung sind jedoch hier und da unterschiedlich, so daß es interessant ist, sich mit dieser Problematik zu befassen.

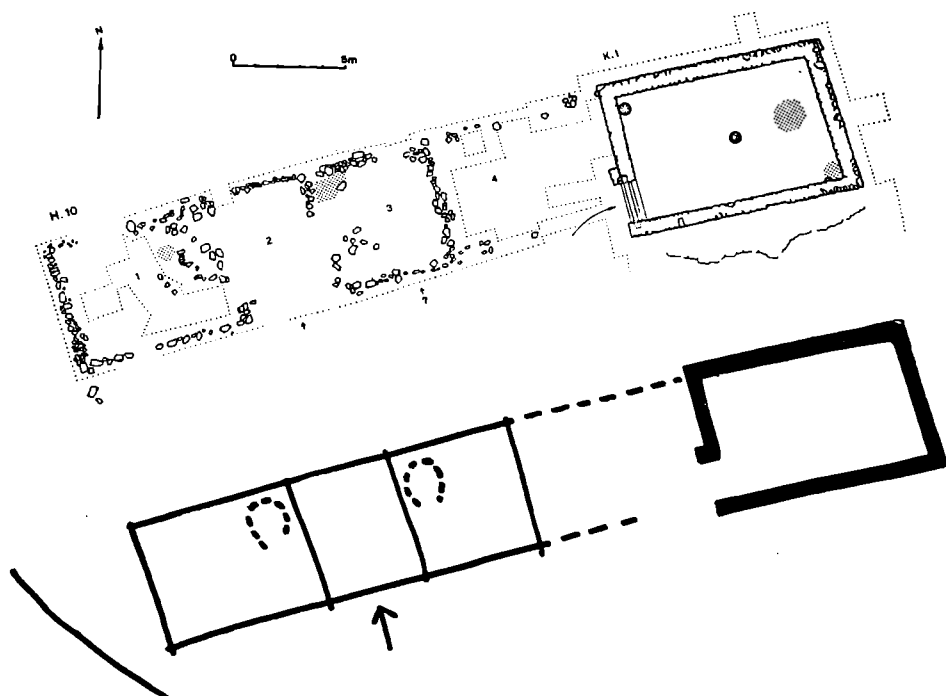
Auf den beiliegenden Bildern wird immer die Ansicht der Autoren der Forschung mit der vorgeschlagenen Interpretation konfrontiert. Die Grundrisse sind so eingeordnet, daß sie nach ihrem Typ orientiert sind und die Situierung der nächsten Kommunikation immer deutlich ist.

In der Lokalität wurden 12 mehrteilige Häuser mit erkennbaren Grundrißstrukturen freigelegt. Die entscheidende Rolle bei der Verknüpfung des Hauskernschemas mit der entdeckten Situation spielt natürlich der Wohnraum mit der Heizanlage, die ebenso lokalisiert ist, wie wir es ausnahmslos von unseren Dorfgrundrissen aus dem 14. Jahrhundert kennen. Die Situierung des Backofens mit der Feuerstelle zeugt von der Existenz einer Rauchstube oder Rauchstube mit einem kurzen Rauchschlot.

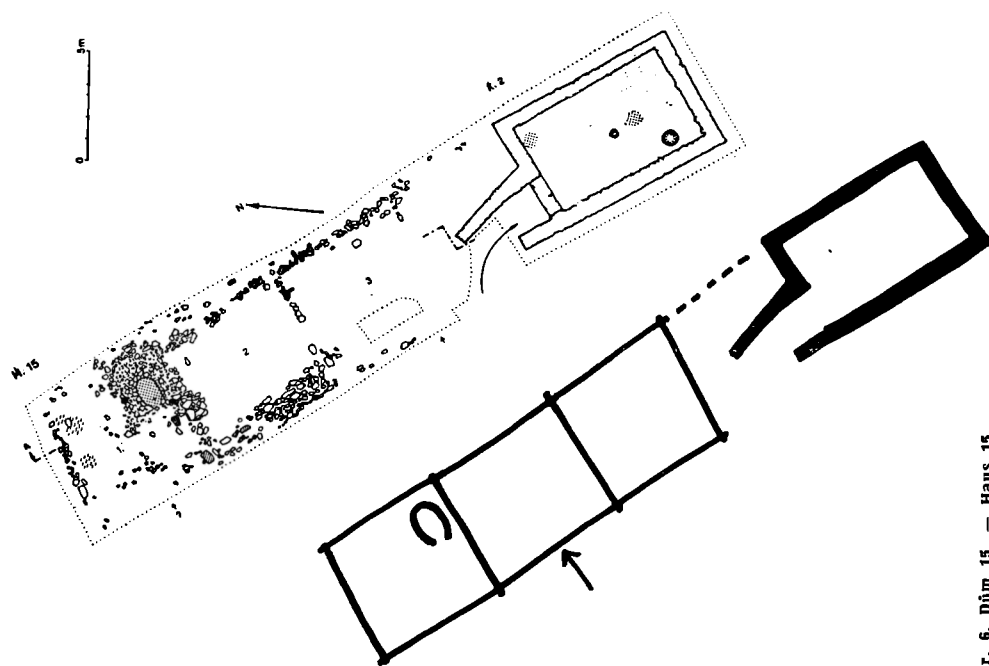
Ganz unproblematisch sind jene vier Grundrisse (Haus 6, 16, 12 und 26), die nur durch den dreiteiligen Kern des Kammertyps gebildet werden, sei die Kammer auch gezimmert oder — vielleicht nachträglich — umgemauert, tiefer eingesenkt. Das Häuserpaar Nr 12 und 26 ist auch dadurch interessant, daß — falls sie gleichzeitig existierten — man auch zur Stirnwand der Stube anbauen konnte. Die Anbauten vor der Hausfassade bzw. der Stube sind in tschechischen Ländern mehrmals belegt (Ortsüstung Svidna, Pfaffenschlag).

Weitere drei Häuser — 8, 10 und 15 — haben einen mehrteiligen Grundriß, aber die dreiteiligen Wohnkerne sind wieder klar. Längliche Grundrisse einschließlich eingesenkter gemauerter Enden mit Hals sind auch bei uns bekannt (Mstěnice, Sezimovo Ústí). Aus den restlichen fünf Grundrissen sind die zwei weniger erhaltenen — 9 und 23 — ohne Probleme als dreiteilig zu interpretieren, falls man annehmen kann, daß die Abwesenheit des Sokels unter der gezimmerten Mauer nicht unbedingt die Abwesenheit dieser Mauer bedeutet. Das Haus 21 ist durch seine abgesetzte Lage und deutliche Spuren einer weiteren, vielleicht Produktionsheizanlage im dritten Teil des Hauskerns interessant, aber sein Grundrißschema gewöhnlich.

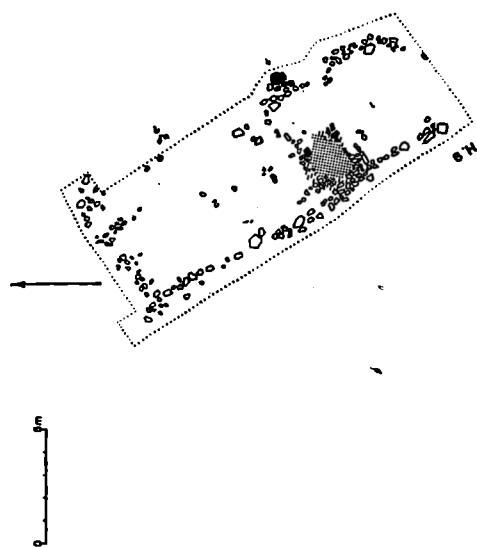
Ein bisschen außergewöhnlich ist das Haus 7. Falls die Interpretation richtig ist, ist es als einziges senkrecht an die Kommunikation orientiert, sein Wohnteil ist abgewandt und darüber hinaus gibt es hier einen Anbau vor der Stubenstirn. Seine Gesamtorientierung im Rahmen der Bebauung bildet jedoch keine Ausnahme.

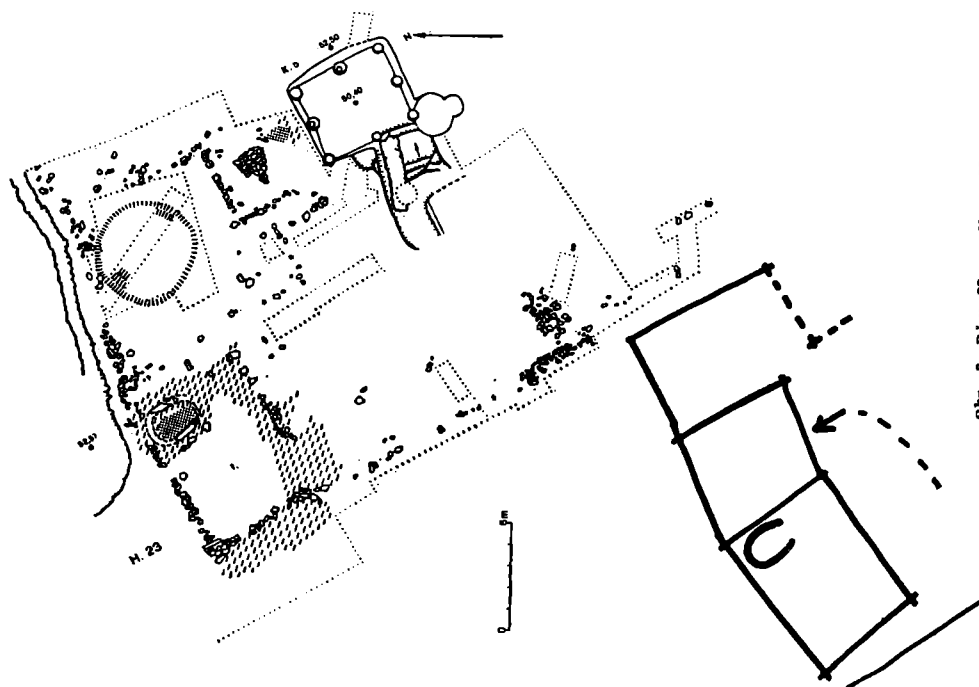
Obr. 5. Dům 10. — Haus 10.

Obr. 6. Dům 15. — Haus 15.

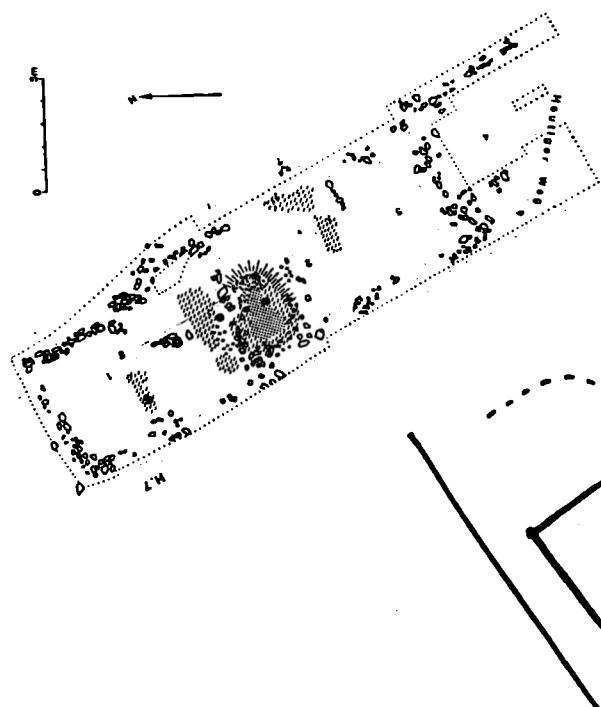
Obr. 7. Dům 9. — Haus 9.

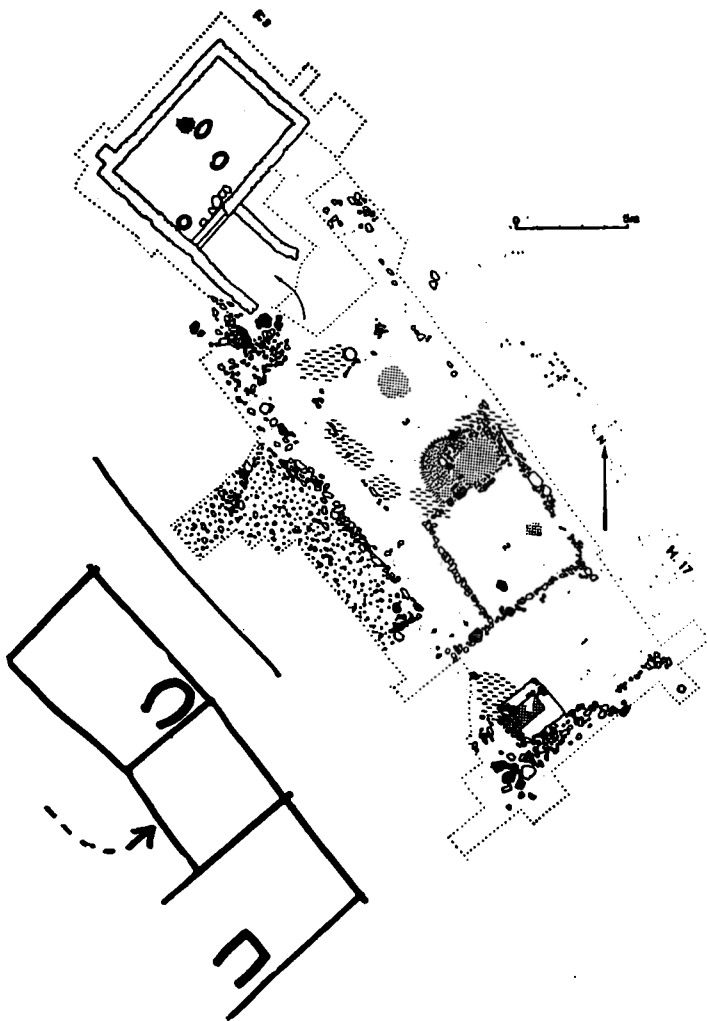
Obr. 8. Dům 23. — Haus 23.

Obr. 10. Dům 7. — Haus 7.

Obr. 9. Dům 21. — Haus 21.

Obr. 11. Dúm 17. — Haus 17.

Der einzige wirklich unklare Grundriß ist derjenige des Hauses 1 (17), das wieder zwei Heizanlagen hat. An der Vorschwelle gibt es die Andeutung eines Kommunikationsgangs, der an jüngere Säulen- oder Arkadenfluren erinnert. Allein dieses Motiv, für das mittelalterliche ungarische Dorf bisher nicht direkt belegt, würde vielleicht zur Vermutung der Existenz direkter Eingänge von Vorschwellen in die Stuben, was die Autoren der Forschung in mehreren Fällen voraussetzen oder wenigstens nicht ausschließen (sie bedenken sogar den Hauseingang öfter direkt in die Stube als über das Vorhaus). In der Umgebung von Balaton, also in der Nähe der mittelalterlichen Ortswüstung Sarvaly kommt der Eingang direkt in den Wohnraum (neben dem Haupteingang über das Vorhaus) bei jüngeren Mauerwerkbauten gerade in der Verbindung mit gemauertem Arkadenflur vor (Csukás 1984). Die Autoren der Forschung nehmen wohl mit Recht an, daß Haus 17 eine komplizierte Entwicklung mit Umbauten widerspiegelt. Es ist übrigens erstaunlich, daß während der 200–300jährigen Existenz des Dorfes die jüngere Entwicklung die ursprünglichen Grundrißschemen nicht in mehreren Fällen verletzte.